

УДК 37.014.5:364-786J(477)''364''
DOI: 10.31673/2786-7412.2026.023845

Оксана КОВТУН

*доктор економічних наук, доцент,
проректор з міжнародних зв'язків та проєктної діяльності
Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав
ORCID ID: 0000-0002-9516-8628
e-mail: kovtunok@ukr.net*

Oksana KOVTUN

*Doctor of Economics, Associate Professor,
Vice-Rector for International Relations and Project Activities
Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav, Pereiaslav
ORCID ID: 0000-0002-9516-8628
e-mail: kovtunok@ukr.net*

Зоряна ГБУР

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри права та публічного управління
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми
ORCID ID: 0000-0003-4536-2438
email: ernest-natan@ukr.net*

Zoryana GBUR

*Doctor of Public Administration, Professor,
Professor of the Department of Law and Public Administration
A. S. Makarenko Sumy State Pedagogical University, Sumy
ORCID ID: 0000-0003-4536-2438
email: ernest-natan@ukr.net*

Валентина КРИКУН

*доктор філософії в галузі економіки,
начальник відділу міжнародних зв'язків
Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав
ORCID ID: 0000-0002-9335-6158
e-mail: valyalyalka@ukr.net*

Valentina KRYKUN

*Doctor of Philosophy in Economics,
Head of the Department of International Relations
Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav, Pereiaslav
ORCID ID: 0000-0002-9335-6158
e-mail: valyalyalka@ukr.net*

ОСВІТНІ ВТРАТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
МАСШТАБИ, ВИКЛИКИ ТА МЕХАНІЗМИ ПОДОЛАННЯ

EDUCATIONAL LOSSES IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW:
SCALE, CHALLENGES, AND MITIGATION MECHANISMS

Анотація. У статті досліджено проблему освітніх втрат в Україні в умовах воєнного стану з акцентом на функціонування системи вищої освіти. У роботі розкрито сутність поняття «освітні втрати», де зазначено, що вони формуються під впливом політичних, соціально-економічних та психолого-педагогічних чинників і проявляються на інституційному, процесуальному та результативному рівнях функціонування освітньої системи. Встановлено, що воєнна агресія суттєво вплинула на стабільність освітнього середовища, спричинивши руйнування інфраструктури закладів освіти, порушення безперервності навчального процесу, вимушену міграцію здобувачів освіти та викладачів, а також обмеження доступу до освітніх ресурсів. На основі аналізу статистичних даних виявлено тенденцію до істотного скорочення мережі закладів вищої освіти, чисельності здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників упродовж 2019-2024 років. Зокрема, зафіксовано значне зменшення кількості закладів вищої освіти, що свідчить про трансформацію інституційної структури освітньої системи. Водночас спостерігається скорочення загального контингенту студентів, що зумовлено демографічними змінами, міграційними процесами та складними умовами функціонування освітнього середовища. Окрему увагу приділено динаміці кадрового потенціалу системи вищої освіти, яка відображає тенденцію до поступового зменшення чисельності науково-педагогічних працівників. Обґрунтовано, що подолання освітніх втрат потребує реалізації комплексної державної політики, спрямованої на відновлення інституційної інфраструктури освіти, забезпечення безпечного освітнього середовища, підтримку академічної спільноти та збереження людського капіталу. Важливими інструментами стабілізації освітнього процесу визначено розвиток цифрових освітніх технологій, розширення можливостей дистанційного та змішаного навчання, впровадження індивідуальних освітніх траєкторій, а також активізацію міжнародної академічної співпраці. Зроблено висновок, що реалізація зазначених механізмів сприятиме поступовому відновленню освітнього потенціалу України та забезпеченню стійкого розвитку системи вищої освіти в умовах тривалих суспільних трансформацій.

Ключові слова: освітні втрати, система вищої освіти, воєнний стан, людський капітал, індивідуальна освітня траєкторія, освітня нерівність.

Abstract. The article examines the problem of educational losses in Ukraine under martial law, with a focus on the functioning of the higher education system. The study раскрывает the essence of the concept of «educational losses,» noting that they are shaped by political, socio-economic, and psychological-pedagogical factors and manifest at the institutional, procedural, and outcome levels of the education system.

It is established that military aggression has significantly affected the stability of the educational environment, causing the destruction of educational infrastructure, disruption of the continuity of the learning process, forced migration of students and

academic staff, and limited access to educational resources. Based on the analysis of statistical data, a trend toward a substantial reduction in the network of higher education institutions, the number of students, and academic staff during 2019–2024 has been identified. In particular, a notable decrease in the number of higher education institutions has been recorded, indicating a transformation of the institutional structure of the education system.

At the same time, a decline in the overall student population is observed, driven by demographic changes, migration processes, and challenging conditions of the educational environment. Special attention is given to the dynamics of human resources in the higher education system, reflecting a gradual decrease in the number of academic and teaching staff.

It is substantiated that overcoming educational losses requires the implementation of a comprehensive state policy aimed at restoring educational infrastructure, ensuring a safe learning environment, supporting the academic community, and preserving human capital. Key instruments for stabilizing the educational process include the development of digital educational technologies, expansion of distance and blended learning opportunities, implementation of individualized learning pathways, and intensification of international academic cooperation.

The study concludes that the implementation of these mechanisms will contribute to the gradual restoration of Ukraine's educational potential and ensure the sustainable development of the higher education system under conditions of prolonged societal transformations.

Keywords: *educational losses, higher education system, martial law, human capital, individual learning pathways, educational inequality.*

Постановка проблеми. Повномасштабна збройна агресія проти України суттєво впливає на функціонування національної системи освіти. Передусім освітній процес відбувається в умовах постійних безпекових загроз, вимушеного переміщення здобувачів освіти й насамперед руйнування освітньої інфраструктури. Унаслідок цього порушується безперервність навчання і ускладнюється доступ до освітніх ресурсів. Відповідно поступово накопичуються освітні втрати, що проявляються у прогалинах у знаннях, зниженні навчальних результатів та нерівності освітніх можливостей. Саме тому проблема освітніх втрат є особливо актуальною в умовах воєнного стану та потребує ґрунтовного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика освітніх втрат в умовах воєнного стану поступово набуває значної уваги у сучасному науковому дискурсі. Зокрема, Топузов О., Головка М. та Локшина О. досліджують особливості освітніх втрат у період воєнного стану, акцентуючи увагу на проблемах їх діагностики та визначаючи основні напрями компенсації у системі освіти [1]. Лукіна Т. обґрунтовує підходи до їх кількісного й якісного визначення в умовах цифрової трансформації освітнього середовища [2]. Закотюк А. та Оксамитна С. аналізують основні канали впливу війни на освітню сферу та висвітлюють соціальні наслідки поглиблення освітньої нерівності у суспільстві [3]. Мороз П. здійснює узагальнений аналіз важливих викликів, що зумовлюють виникнення освітніх втрат в Україні, а також окреслює можливі напрями їх компенсації [4]. Денисова-Єрмоленко А. та Єрмоленко А. зосереджують увагу на обґрунтуванні стратегій подолання освітніх втрат [5].

Метою статті є аналіз освітніх втрат в Україні в умовах воєнного стану, визначення їхніх масштабів, окреслення важливих викликів та обґрунтування можливих механізмів подолання з урахуванням особливостей функціонування системи вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах суспільних трансформацій, зумовлених воєнною агресією проти України, функціонування національної системи освіти зазнає істотних структурних і змістових змін. У цьому контексті актуалізується необхідність аналізу явища освітніх втрат, зокрема у сфері вищої освіти, що проявляється у порушенні стабільності функціонування освітніх інституцій, ускладненні організації освітнього процесу й зниженні його результативності.

Освітні втрати доцільно інтерпретувати як комплексне явище, що формується під впливом політичних, економічних, соціальних і психолого-педагогічних чинників та проявляється на різних рівнях функціонування освітньої системи. Згідно з науковими підходами, їх виникнення фіксується, по-перше, у системі освіти як сукупності інституцій, організацій та взаємопов'язаних відносин між ними. У цьому вимірі вони виявляються у скороченні мережі закладів освіти, зменшенні кількості педагогічних працівників і здобувачів освіти, руйнуванні або суттєвому послабленні матеріально-технічної бази освітніх установ, а також у звуженні фінансових ресурсів, необхідних для стабільного функціонування освітньої інфраструктури. Водночас освітні втрати проявляються і в освітньому процесі як інтелектуальній та творчій діяльності у сфері освіти, що реалізується через систему педагогічних і науково-методичних заходів, спрямованих на передачу, засвоєння та розвиток знань, умінь і компетентностей здобувачів освіти. Крім того, вони відображаються у результатах навчання й виховання, що характеризують рівень загальної культури та освіченості особистості [2, с. 206]. Саме тому аналіз зазначеного феномена у сучасних умовах є важливим, оскільки його прояви не обмежуються лише кількісними змінами у функціонуванні освітньої системи. Тут мається на увазі трансформація якості освітнього процесу, що визначає довгострокові наслідки для розвитку людського капіталу. У цьому контексті вкрай важливо враховувати, що освітні втрати охоплюють інституційний рівень організації освіти, а також рівень індивідуальних освітніх досягнень, формуючи складну структуру наслідків для суспільства.

Освітні втрати, спричинені вторгненням РФ в Україну, істотно зросли. Стало очевидним, що активні бойові дії та тимчасова окупація частини територій призвели до ситуації, коли значна кількість здобувачів освіти певний період взагалі не мала доступу до навчання або була вимушена переривати освітній процес. Безумовно, значні руйнування закладів освіти у багатьох регіонах кардинально ускладнили або унеможливили організацію навчання у традиційній формі. До того ж, систематичні масовані обстріли території України спричинили тривалі перебої з електропостачанням та доступом до мережі Інтернет, що, своєю чергою, обумовило необхідність регулярного перебування здобувачів освіти в укриттях і тимчасове припинення навчальних занять [4, с. 175].

У цьому контексті досить оптимальним напрямом реагування освітньої політики постає розбудова гнучких механізмів відновлення навчальних результатів. Мається на увазі системне поєднання компенсаційних освітніх програм та індивідуальних траєкторій навчання, що створить передумови для поступового відновлення освітніх результатів і мінімізації довгострокових

негативних наслідків для розвитку освітнього потенціалу українського суспільства. Водночас для більш глибокого розуміння інституційних проявів освітніх втрат у системі вищої освіти доцільно звернутися до аналізу статистичних показників, що характеризують динаміку функціонування закладів вищої освіти в Україні (табл. 1)

Таблиця 1

Кількість закладів вищої освіти в Україні, одиниць

Показник/Роки		2019	2020	2021	2022	2023	2024
Загалом		619	515	386	347	314	314
Форма власності	Приватна	115	120	103	101	97	107
	Комунальна	172	63	41	36	33	34
	Державна	332	332	242	210	184	173

Джерело: складено на основі [6]

Аналіз наведених у таблиці 1 статистичних даних дає підстави констатувати істотні структурні зміни у мережі закладів вищої освіти України протягом 2019-2024 рр. Передусім привертає увагу тенденція до скорочення загальної кількості закладів вищої освіти: якщо у 2019 р. їх функціонувало 619 одиниць, то у 2024 р. – лише 314, що свідчить про зменшення більш ніж удвічі. Наведена динаміка відображає комплексний вплив демографічних, економічних та воєнних чинників, які особливо гостро проявилися після початку повномасштабної агресії проти України. Структурний аналіз за формами власності також демонструє суттєві трансформації. Зокрема, кількість державних закладів вищої освіти скоротилася з 332 у 2019 р. до 173 у 2024 р., що свідчить про істотну оптимізацію мережі та часткову втрату інституційного потенціалу системи вищої освіти. Водночас кількість комунальних закладів зменшилася з 172 до 34 одиниць, що вказує на значне звуження участі місцевих громад у забезпеченні функціонування освітньої інфраструктури. Поряд із цим приватний сектор виявляє відносно стабільну динаміку: після певного скорочення у 2021-2023 рр. у 2024 р. фіксується зростання до 107 закладів.

Узагальнюючи наведені показники, можна стверджувати, що скорочення мережі закладів вищої освіти виступає одним із інституційних проявів освітніх втрат в умовах воєнного стану. Відтак зменшення кількості освітніх установ потенційно обмежує доступ до вищої освіти, ускладнює регіональну доступність освітніх послуг та створює додаткові виклики для забезпечення стабільності освітнього процесу. У цьому зв'язку реалізація гнучких механізмів відновлення освітніх результатів, зокрема через використання цифрових освітніх ресурсів та модернізацію організаційних моделей навчання, має стратегічне значення для збереження та відновлення освітнього потенціалу держави. Водночас освітні втрати в умовах воєнного стану формуються під впливом комплексу взаємопов'язаних чинників, які зумовлюють трансформацію функціонування освітньої системи та зміну доступу до освітніх можливостей у суспільстві. Війна як складне явище характеризується рядом параметрів, серед яких її характер, територіальна локалізація руйнувань, особливості ведення бойових дій, військова тактика сторін, тип місцевості, а також тривалість і інтенсивність

конфлікту [3, с. 75]. З огляду на зазначене, подальший аналіз масштабів трансформації освітнього середовища доцільно здійснити на основі статистичних показників, що відображають динаміку чисельності здобувачів освіти в Україні (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість здобувачів освіти в Україні, осіб¹

Освітній ступінь/Роки	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Молодший спеціаліст (на кінець року)	100031	56451	24543	13732	2992	54
Молодший бакалавр (на кінець року)	н.д	н.д	558	1047	1619	506
Усього (на кінець року)	383865	385700	261788	273168	211023	307243
Фаховий молодший бакалавр (на кінець року)	н.д	н.д	19	2741	3463	4907
Бакалавр (на кінець року)	123716	186091	180675	165519	158029	155475
Магістр (на кінець року)	146602	130002	48046	89566	44870	146205
Спеціаліст (на кінець року)	13516	13156	7947	563	50	96
Усього (на початок навчального року)	446573	399248	338922	427401	441315	327481
Усього (на початок навчального року)	1439706	1141889	1046669	1053770	1148658	956407
Молодший спеціаліст	355994	130933	33480	8966	178	330

¹ Дані наведено без урахування тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії

(на початок навчального року)						
Магістр (на початок навчального року)	335616	237959	265260	278933	360201	217835
Молодший бакалавр (на початок навчального року)	н.д	2038	3171	2548	1197	447
Фаховий молодший бакалавр (на початок навчального року)	н.д	61883	56588	54240	23135	23600
Бакалавр (на початок навчального року)	726336	699402	686985	708599	763767	713986
Спеціаліст (на початок навчального року)	21760	9674	1185	484	180	209

Джерело: складено на основі [6]

Аналіз показників демонструє тенденцію, за якої спостерігається різке скорочення контингенту окремих освітніх рівнів. Зокрема, кількість студентів за освітнім ступенем молодшого спеціаліста кардинально зменшилася з 100031 особи у 2019 р. до лише 54 осіб у 2024 р., що свідчить про фактичне згортання підготовки за цим освітнім рівнем. Водночас чисельність бакалаврів демонструє відносну стабільність, хоча й має тенденцію до поступового зниження упродовж останніх років – з 186091 особи у 2020 р. до 155475 осіб у 2024 р.

Показники підготовки магістрів характеризуються значними коливаннями, що зумовлено інституційними реформами системи вищої освіти, а також впливом воєнних подій. Так, після різкого скорочення у 2021 р. до 48046 осіб у 2024 р. спостерігається зростання до 146205 осіб. Наведена динаміка свідчить про адаптацію освітньої системи до кризових умов та поступове відновлення освітньої активності здобувачів освіти. Загалом аналіз даних на початок навчального року також підтверджує наявність складних трансформацій у структурі студентського контингенту. Якщо у 2019 р. загальна чисельність здобувачів освіти становила 1439706 осіб, то у 2024 р. вона скоротилася до 956407 осіб. Таке зменшення відображає комплексний вплив демографічних процесів, міграції населення та руйнування освітньої інфраструктури. Отже, наведені показники свідчать про

значний масштаб освітніх втрат, що проявляються у зміні кількості закладів освіти й у суттєвому скороченні контингенту здобувачів освіти.

У зв'язку з цим актуалізується необхідність формування ефективних механізмів подолання освітніх втрат, орієнтованих на збереження людського потенціалу та відновлення освітніх траєкторій молоді. У таких умовах досить оптимальним підходом постає інтеграція цифрових освітніх технологій, розширення можливостей дистанційного навчання та розвиток міжнародної академічної співпраці, що створює передумови для стабілізації освітньої системи та поступового відновлення її функціонування в умовах воєнного часу.

Важливим етапом подолання освітніх втрат постає їх своєчасне виявлення та системна оцінка. Відтак ефективність подальших компенсаторних заходів значною мірою залежить від об'єктивності й оперативності діагностичних процедур. Саме тому своєчасне встановлення масштабів і характеру освітніх втрат розглядається як необхідна передумова формування результативних механізмів їх подолання [1, с. 10]. Водночас важливим напрямом подолання освітніх втрат є реалізація комплексу педагогічних та організаційних заходів, спрямованих на відновлення навчальних результатів. Безумовно, ефективність такого процесу значною мірою залежить від системного поєднання різних освітніх інструментів. Зокрема, доцільним є проведення додаткових навчальних занять і консультацій, упровадження адаптивних методик навчання, а також використання персоналізованих цифрових платформ та інноваційних педагогічних технологій. Крім того, вагоме значення має організація психологічного супроводу здобувачів освіти, спрямованого на зниження рівня стресу, подолання наслідків травматичного досвіду та підвищення мотивації до навчальної діяльності [5, с. 40].

У контексті сучасних викликів освітнього розвитку вкрай важливо розглядати подолання освітніх втрат як довгострокову стратегію відновлення людського потенціалу держави. Застосування адаптивних освітніх технологій, розширення цифрової інфраструктури навчання та формування індивідуальних освітніх траєкторій сприятимуть поступовому відновленню навчальних результатів і створять передумови для стабілізації освітнього процесу в умовах тривалих суспільних трансформацій. Відтак Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки [7] визначає важливі орієнтири трансформації національної системи вищої освіти відповідно до сучасних суспільно-економічних умов. Згідно з положеннями цього документа, окреслено стратегічні напрями модернізації освітнього сектору, а також сформульовано бачення його функціонування до 2032 року. При цьому для досягнення поставленої мети передбачено систему стратегічних і операційних цілей, що супроводжуються конкретними завданнями та показниками оцінювання їх реалізації. Крім того, у Стратегії визначено механізми реалізації запланованих заходів, очікувані результати їх упровадження, а також інструменти моніторингу виконання відповідних етапів і необхідні ресурсні передумови забезпечення розвитку освітньої сфери.

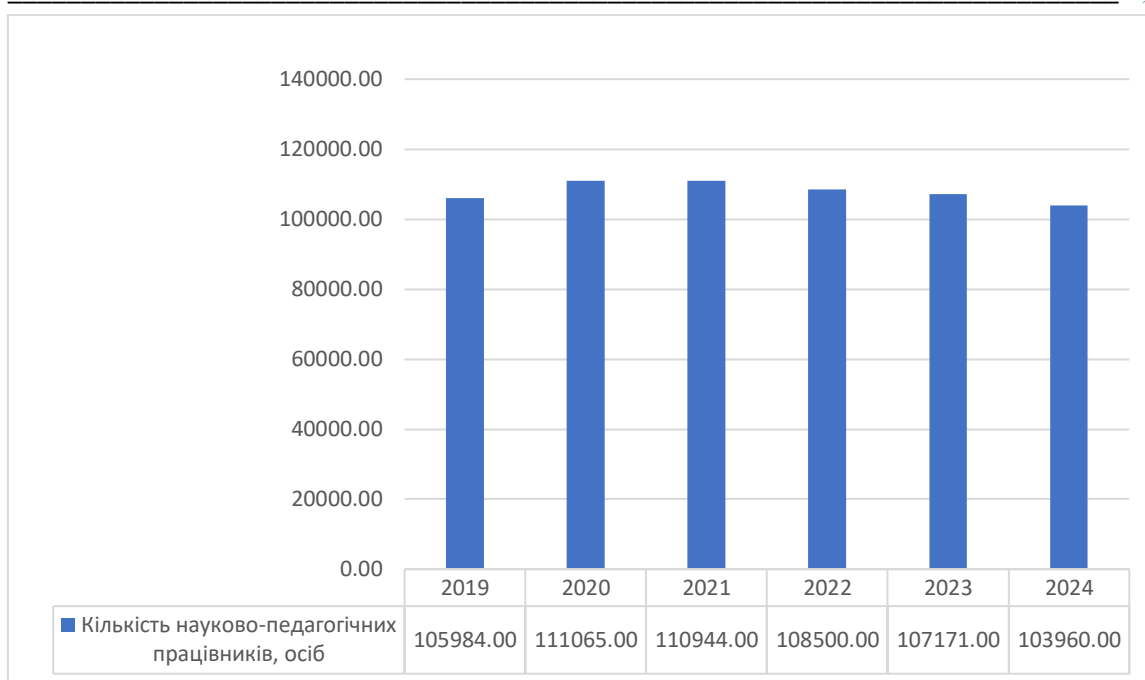
У зазначеній Стратегії також акцентується увага на тому, що одним із першочергових викликів у контексті відновлення повноцінного освітнього процесу є забезпечення безпечного доступу до освіти заочною формою навчання. Водночас підкреслюється, що реалізація цього завдання набуває особливої складності в умовах воєнного стану. Відтак безпечне функціонування освітнього середовища розглядається як необхідна передумова відновлення повноцінного навчального

процесу. Це особливо актуально для тих галузей підготовки фахівців, де якість професійної освіти безпосередньо залежить від можливостей проведення лабораторних досліджень, клінічної практики, навчально-виробничої діяльності та роботи у спеціалізованих навчальних аудиторіях [7].

У цьому контексті забезпечення безпечних умов навчання стає одним із важливих чинників збереження якості освітніх результатів. В умовах воєнного стану частина освітніх програм вимушено реалізується у дистанційному або змішаному форматі, що не завжди дозволяє повною мірою забезпечити формування практичних професійних компетентностей. Саме тому пошук оптимальних моделей поєднання традиційних і цифрових форм навчання є важливим для стабілізації освітнього процесу. Подальший аналіз положень Стратегії дає змогу констатувати, що одним із важливих викликів розвитку системи вищої освіти визначено проблему втрати людського капіталу. Стало очевидним, що воєнні події зумовили суттєві ризики для життя і здоров'я учасників освітнього процесу, а також спричинили руйнування інфраструктури закладів вищої освіти та масштабне переміщення представників академічної спільноти у межах країни та за її межі. До того ж актуалізуються складні завдання забезпечення безперервності освітнього процесу та створення умов для повернення учасників освітньої системи до повноцінної освітньої діяльності [7].

У цьому зв'язку вирішення проблеми відновлення людського потенціалу передбачає відновлення інституційної інфраструктури закладів освіти, а також формування умов для реінтеграції громадян, які вимушено залишили освітній простір унаслідок воєнних подій. Важливим також є створення освітніх можливостей для осіб, що повертаються з військової служби до цивільного життя, зокрема для тих, хто отримав інвалідність унаслідок війни.

Відтак окреслені процеси відновлення людського потенціалу освітньої сфери потребують емпіричного підтвердження, що дає змогу оцінити реальні тенденції трансформації кадрового ресурсу системи вищої освіти. Саме тому важливим кроком є дослідження динаміки чисельності науково-педагогічних працівників, яка відображає структурні зміни кадрового потенціалу освітньої системи України в умовах воєнних викликів (рис. 1).

Рис. 1. Кількість науково-педагогічних кадрів в Україні, осіб

Джерело: складено на основі [6]

Аналіз динаміки чисельності науково-педагогічних працівників в Україні, поданої на рис. 1, дає змогу простежити зміни кадрового потенціалу системи вищої освіти впродовж 2019-2024 рр. Зокрема, у 2019 р. кількість науково-педагогічних працівників становила 105984 особи, натомість у 2020 р. цей показник зріс до 111065 осіб, що свідчить про певне розширення кадрового ресурсу освітньої сфери у передвоєнний період. У 2021 р. чисельність відповідної категорії працівників залишалася майже стабільною – 110944 особи. Водночас починаючи з 2022 р. простежується чітка тенденція до поступового скорочення кадрового потенціалу системи вищої освіти: кількість науково-педагогічних працівників зменшилася до 108500 осіб у 2022 р., 107171 особи у 2023 р. та 103960 осіб у 2024 р. Представлена динаміка відображає складні трансформаційні процеси, що відбуваються в освітній сфері України в умовах воєнного стану. Насамперед зменшення чисельності науково-педагогічних кадрів пов'язане з вимушеним переміщенням фахівців, їх тимчасовою або постійною міграцією за кордон, а також із залученням частини представників академічної спільноти до виконання військових чи волонтерських функцій. Крім того, руйнування інфраструктури закладів освіти та порушення стабільності освітнього процесу створюють додаткові перешкоди для професійної діяльності викладачів і дослідників.

У контексті дослідження освітніх втрат зазначена тенденція є важливою, оскільки кадровий потенціал є одним із основних ресурсів функціонування системи вищої освіти. Зменшення кількості науково-педагогічних працівників безпосередньо впливає на можливості закладів освіти забезпечувати якісний освітній процес, проводити наукові дослідження та формувати інноваційний потенціал держави. Відтак скорочення кадрового складу освітньої сфери можна розглядати як один із важливих проявів освітніх втрат, що мають довгострокові

наслідки для розвитку національної системи освіти та відтворення людського капіталу.

Відзначимо, що одним із важливих інструментів модернізації освітнього процесу в умовах воєнного стану стало законодавче запровадження механізмів індивідуалізації навчання. Зокрема, Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу» від 23.04.2024 № 3642-IX [8] визначає індивідуальну освітню траєкторію як персоналізований шлях реалізації потенціалу здобувача вищої освіти. Цей інструмент ґрунтується на можливості самостійного вибору освітніх програм, суб'єктів освітньої діяльності, форм і строків здобуття освіти, а також окремих освітніх компонентів. У межах системи вищої освіти індивідуальна освітня траєкторія охоплює послідовність здобуття освітніх кваліфікацій, академічну мобільність, а також визнання результатів навчання, отриманих у межах неформальної та інформальної освіти. При цьому формування такої траєкторії здійснюється з урахуванням здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей та попереднього досвіду здобувача освіти.

Нормативно-правове забезпечення відновлення освітньої системи в умовах післявоєнної трансформації передбачає також комплексне впровадження організаційних, інституційних та безпекових заходів. Так, розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з відновлення освіти на деокупованих територіях на 2024-2027 роки» від 20.09.2024 № 897-р [9] визначає перелік пріоритетних напрямів відновлення освітнього середовища. Зокрема, документ передбачає формування мережі закладів освіти на деокупованих територіях, створення кадрового резерву для забезпечення їх функціонування, а також формування ефективної системи управління освітою у відповідних регіонах. Поряд із цим визначено необхідність матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу, надання навчально-методичних ресурсів та вироблення підходів до оцінювання результатів навчання здобувачів освіти.

Водночас запропоноване у державних програмних документах відновлення освітнього простору передбачає реалізацію ширшого комплексу заходів, спрямованих на подолання соціальних і гуманітарних наслідків збройної агресії. Зокрема, планом визначено необхідність відновлення української національної та громадянської ідентичності, впровадження сучасних цифрових інструментів та навчальних матеріалів, забезпечення безперервності програм студентської та викладацької мобільності, а також розвиток освітніх сертифікатних програм у закладах вищої освіти. Поряд із цим передбачено створення умов для фізичної, соціальної, цифрової, емоційної та психологічної безпеки учасників освітнього процесу. Важливими складовими визначено підтримку соціально вразливих груп населення, розвиток співпраці з громадськістю, формування системи соціально-психологічної реабілітації дітей і молоді, які постраждали внаслідок збройної агресії, а також залучення молоді до процесів реінтеграції деокупованих територій [9].

Особливо гостро у цих умовах проявляється потреба у подоланні освітніх розривів між здобувачами освіти, які тривалий час перебували у різних освітніх середовищах. Вказана ситуація зумовлює необхідність запровадження спеціальних адаптаційних механізмів, спрямованих на вирівнювання академічних результатів та відновлення освітньої наступності.

Крім того, доцільно звернути увагу на Операційний план заходів з реалізації у 2025-2028 роках Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2025 р. № 1383-р [10]. Відповідно до цього документа, відновлення системи вищої освіти після припинення або скасування воєнного стану передбачається шляхом реалізації комплексу інституційних та організаційних заходів. Зокрема, передбачається стимулювання повернення педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників, а також відновлення контингенту здобувачів вищої освіти. У цьому контексті визначено необхідність спрощення процедур подання військово-облікових документів вступниками, створення технічних можливостей проведення вступних випробувань у форматі зовнішнього незалежного оцінювання або із застосуванням відповідних організаційно-технологічних процедур для громадян України, які перебувають за кордоном. Водночас передбачено інституційну підтримку науково-педагогічних працівників, які повертаються до освітньої системи України після перебування за межами держави.

Безумовно, реалізація зазначених заходів є важливою у контексті масштабних міграційних процесів, спричинених воєнними подіями. Переміщення значної частини студентів і викладачів за межі України кардинально трансформувє структуру освітнього простору, що, своєю чергою, посилює ризики втрати людського капіталу у сфері освіти. Саме тому формування механізмів повернення та інтеграції освітянської спільноти розглядається як важлива передумова відновлення інтелектуального потенціалу держави.

Також важливо зазначити, що відновлення освітньої системи України слід розглядати як комплексний процес відтворення освітнього потенціалу суспільства, який передбачає поєднання інституційної відбудови та механізмів соціальної інтеграції здобувачів освіти. Відтак формується нова модель функціонування освітньої системи, здатна забезпечити стійкість освітнього розвитку навіть у складних соціально-політичних умовах.

Висновки. Таким чином, результати проведеного дослідження засвідчують, що освітні втрати в Україні в умовах воєнного стану охоплюють інституційні, кадрові та соціально-освітні аспекти функціонування системи вищої освіти. Зокрема, здійснений аналіз статистичних показників дозволив виявити тенденції до скорочення мережі закладів вищої освіти, зменшення чисельності здобувачів освіти та поступового зниження кадрового потенціалу науково-педагогічних працівників. Відповідно, такі процеси свідчать про глибокі трансформації освітнього середовища, що формуються під впливом воєнних викликів і супроводжуються ризиками звуження доступу до освітніх послуг та посилення освітньої нерівності. Відтак важливими постають розроблення та реалізація комплексних механізмів подолання освітніх втрат, спрямованих на відновлення інституційної інфраструктури освіти, підтримку кадрового потенціалу, розвиток цифрових освітніх технологій та впровадження індивідуальних освітніх траєкторій. З огляду на це ефективне поєднання зазначених інструментів доволить створити передумови для стабілізації функціонування системи вищої освіти та поступового відновлення освітнього потенціалу держави в умовах тривалих суспільних трансформацій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Топузов О. М., Головка М. В., Локшина О. І. Освітні втрати в період воєнного стану: проблеми діагностики та компенсації. *Український педагогічний журнал*. 2023. № 1. С. 5–13. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-5-13>.
2. Лукіна Т. О. До проблеми вимірювання та оцінювання освітніх втрат в умовах війни в Україні. Теорія і практика використання інформаційних технологій в умовах цифрової трансформації освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 29 черв. 2023 р., м. Київ. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. С. 205–208. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736332/1/%D0%9B%D1%83%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B0-205-208.pdf> (дата звернення: 16.01.2026).
3. Закотюк А., Оксамитна С. Основні канали та наслідки впливу війни на освітню нерівність у суспільстві. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*. 2024. № 7. С. 70–83. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-9067.2024.7.70-83>.
4. Мороз П. В. Освітні втрати в Україні: аналіз викликів та шляхи їх компенсації. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2023: горизонти інновацій : зб. матеріалів VII Міжнар. наук. конф. (Київ, 25 трав. 2023 р.)*. Київ, 2023. С. 174–177. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736452/1/%D0%9F_Comparative_2023_w-174-177.pdf (дата звернення: 16.01.2026).
5. Денисова-Єрмоленко А. В., Єрмоленко А. Б. Стратегії подолання освітніх втрат. *Вісник Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука. Серія: Педагогіка та психологія*. 2025. № 1. С. 40–48. DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-2021/2025-1-6>.
6. Мережа та діяльність закладів освіти. *Державна служба статистики України*. 2026. URL: <https://stat.gov.ua/uk/explorer?md5=9fc1b2b5261f0c4c95f4159fbf18b47a> (дата звернення: 16.01.2026).
7. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лют. 2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 16.01.2026).
8. Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу : Закон України від 23 квіт. 2024 р. № 3642-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3642-20#Text> (дата звернення: 16.01.2026).
9. Про затвердження плану заходів з відновлення освіти на деокупованих територіях на 2024–2027 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 верес. 2024 р. № 897-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/897-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 16.01.2026).
10. Про затвердження операційного плану заходів з реалізації у 2025–2028 роках Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки та внесення змін до Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 03 груд. 2025 р. № 1383-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1383-2025-%D1%80#Text> (дата звернення: 16.01.2026).

REFERENCES

1. Topuzov, O. M., Holovko, M. V., & Lokshyna, O. I. (2023). Osvitni vtraty v period voiennoho stanu: problemy diagnostyky ta kompensatsii. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 1, 5–13. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-5-13> [In Ukrainian].
2. Lukina, T. O. (2023). Do problemy vymiriuvannia ta otsiniuvannia osvitnikh vtrat v umovakh viiny v Ukraini. In *Teoriia i praktyka vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii v umovakh tsyfrovoi transformatsii osvity: Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (pp. 205–208). Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736332/1/%D0%9B%D1%83%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B0-205-208.pdf> [In Ukrainian].
3. Zakotiuk, A., & Oksamytna, S. (2024). Osnovni kanaly ta naslidky vplyvu viiny na osvitu nerivnist u suspilstvi. *Naukovi zapysky NaUKMA. Sotsiologhiia*, 7, 70–83. <https://doi.org/10.18523/2617-9067.2024.7.70-83> [In Ukrainian].
4. Moroz, P. V. (2023). Osvitni vtraty v Ukraini: analiz vyklykiv ta shliakhy yikh kompensatsii. In *Pedahohichna komparatyvistyka i mizhnarodna osvita – 2023: Horyzonty innovatsii* (pp. 174–177). https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736452/1/%D0%9F_Comparative_2023_w-174-177.pdf [In Ukrainian].
5. Denysova-Yermolenko, A. V., & Yermolenko, A. B. (2025). Stratehii podolannia osvitnikh vtrat. *Visnyk Mizhnarodnoho ekonomiko-humanitarnoho universytetu imeni akademika Stepana Demianchuka. Serii: Pedahohika ta psykholohiia*, 1, 40–48. <https://doi.org/10.32782/3041-2021/2025-1-6> [In Ukrainian].
6. State Statistics Service of Ukraine. (2026). *Merezha ta diialnist zakladiv osvity*. <https://stat.gov.ua/uk/explorer?md5=9fc1b2b5261f0c4c95f4159fbf18b47a> [In Ukrainian].
7. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022). *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky* (Order № 286-r, February 23, 2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> [In Ukrainian].
8. Verkhovna Rada of Ukraine. (2024). *Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakoniv Ukrainy shchodo rozvytku indyvidualnykh osvitnikh traiektorii ta vdoskonalennia osvitnoho protsesu* (Law № 3642-IX, April 23, 2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3642-20#Text> [In Ukrainian].
9. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024). *Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z vidnovlennia osvity na deokupovanykh terytoriiakh na 2024–2027 roky* (Order № 897-r, September 20, 2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/897-2024-%D1%80#Text> [In Ukrainian].
10. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2025). *Pro zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z realizatsii u 2025–2028 rokakh Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky ta vnesennia zmin do Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky* (Order № 1383-r, December 3, 2025). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1383-2025-%D1%80#Text> [In Ukrainian].

Received (надійшла до редакції): 16.04.2026

Accepted (прийнята до друку): 13.05.2026

Published (опублікована): 12.06.2026